



# verslag

A. van Leeuwenhoeklaan 9  
3721 MA Bilthoven  
Postbus 1  
3720 BA Bilthoven  
www.rivm.nl

KvK Utrecht 30276683

T 030 274 91 11  
info@rivm.nl

**Datum**  
25 juli 2019

**Ons kenmerk**

---

Bespreking	Klankbordgroep grafiet en gezondheid 2019
Vergaderdatum en -tijd	3 juni 2019 15:47
Vergaderplaats	Brafoer Beverwijk
Deelnemers	Prof. dr. Tjard de Cock Buning (Voorzitter KBG, VU Amsterdam), Dr. Fred Woudenberg (hoofd cluster Leefomgeving en Gezondheid GGD Amsterdam) Prof. dr. Irene Kreis (epidemioloog, Royal College of Surgeons of England), Drs. Marjolijn Biesheuvel (huisarts, huisartsenpraktijk Biesheuvel, IJmuiden), 4 inwoners Wijk aan Zee, 2 inwoners IJmuiden, 1 inwoner Beverwijk, 1 inwoner Velsen Noord Lonneke Haans (GGD Kennemerland) Rinske Keuken (GGD Kennemerland) Evelyn Heugens (Plv. Projectleider grafiet en gezondheid, RIVM) Jannie van der Helm (Adviseur milieu en gezondheid, RIVM) Janneke Elberse (Projectleider grafiet en gezondheid, RIVM) Kirsten Bodewes (Projectondersteuner, RIVM)
Afwezig	Drs. Chris Rikers (longarts, Rode Kruis Ziekenhuis, Leiden)
Kopie aan	

---

## 1) Welkom door de voorzitter

Janneke heet alle aanwezigen welkom en vertelt dat het RIVM het rapport 'Inschatting gezondheidsrisico's grafietregen Wijk aan Zee' vandaag heeft opgeleverd aan de opdrachtgever (provincie Noord-Holland).

Vanmiddag is de beoordeling met de opdrachtgever besproken in aanwezigheid van Tata Steel. De opdrachtgever is eigenaar van het rapport en heeft er voor gekozen ook Tata Steel uit te nodigen bij de bespreking ervan. Met geen enkele partij is een concept versie van het rapport gedeeld. Ook aan de opdrachtgever is alleen een definitief rapport aangeboden.

De voorzitter heet ook iedereen welkom en deelt mee dat er een aantal nieuwe deelnemers bij deze 2e klankbordgroep aanwezig zijn, te weten:

- Fred Woudenberg (GGD Amsterdam)
- Marjolijn Biesheuvel (huisarts in IJmuiden)
- Rinske Keuken (GGD Kennemerland)

Daarnaast heeft Drs. Chris Rikers (longarts, Rode Kruis Ziekenhuis, Leiden) zich afgemeld.

**Datum**  
25 juli 2019

**Ons kenmerk**

De voorzitter vraagt hoe de deelnemers het proces tot nu toe ervaren hebben. De leden geven aan dat er niet voldoende tijd was om de risicobeoordeling voor te bereiden in verband met de snelle oplevering. Janneke licht het belang van publicatie op korte termijn toe. Door dit tijdsplan kan het wel in de klankbordgroep worden besproken voor publicatie. Het rapport zal dinsdag 4 juni om 14.00 uur gepubliceerd worden. Er zal ook een persbericht worden opgesteld.

Naast de risicobeoordeling zijn er 2 Q&A's opgesteld: 1 specifiek over de grafietregens, die wordt morgen (dinsdag 4 juni) gepubliceerd en 1 Q&A met informatie uit reeds gepubliceerde rapporten, deze wordt nog niet gepubliceerd. Beide documenten worden tijdens deze bijeenkomst besproken.

De deelnemers besluiten eerst de Q&A met informatie uit reeds gepubliceerde rapporten te bespreken en vervolgens de Q&A die specifiek over de grafietregens gaat. De volgorde van de agenda wordt als volgt: agendapunt 2) Opgestelde Q&A over algemene fijn stof en gezondheidssituatie in de IJmond, agendapunt 3) Stand van zaken indicatieve risicobeoordeling veegmonsters grafietregens.

## 2) Opgestelde Q&A over algemene fijn stof en gezondheidssituatie in de IJmond

De opgestelde Q&A over algemene fijn stof en gezondheidssituatie wordt in drietallen doorgenomen. Vervolgens worden de vragen afzonderlijk behandeld en kunnen de leden van de klankbordgroep hun opmerkingen/aanvullingen doorgeven.

### Algemeen

De Q&A wordt op de website gepubliceerd. De suggestie wordt gedaan hier een dynamisch geheel van te maken, waarbij verschillende partijen kunnen aanvullen. Deze suggestie wordt meegenomen, maar zal in deze fase niet gerealiseerd worden. Tevens worden de referenties, ontbrekende sets van getallen en de verklaring van de afkortingen toegevoegd. De toon over fijn stof wordt te neutraal/positief gevonden, terwijl er geen veilige norm is voor fijn stof. De urgentie om iets tegen fijn stof te doen spreekt niet uit dit document.

Naar aanleiding van vraag 1 (Wat is fijn stof en normen voor fijn stof)

- Normen: Zijn er ook uurgemiddelden? Het zijn voornamelijk jaar- en daggemiddelden, voor ozon en NO<sub>2</sub> zijn wel normen beschikbaar, voor fijn stof niet.
- Hoe ongezond is een korte periode van blootstelling en is er een norm voor? In de tekst naar verwijzen en aangeven voor welke stoffen er (g)een uurnorm is.

Naar aanleiding van vraag 2 (De situatie in de IJmond betreffende de luchtkwaliteit)

- Fijn stof: data 2018 meenemen als deze er zijn.
- Gemiddeld neemt de fijn stof uitstoot af, maar in 2017 is uitstoot wel gestegen. Belangrijk om dit te vermelden. Wel wordt aangegeven dat er met 10 jaar wordt gewerkt om een daling of stijging te beschrijven omdat 1 jaar niet perse het beste beeld

- schetst om te zeggen of er een trendbreuk is. Vergelijk fijn stof duidelijker met uitstoot met grote steden of landelijke gebied.
- 88% van de uitstoot van fijn stof is afkomstig van emissies van de industrie. In dit gebied is de bijdrage van de staalindustrie aan de totale primair fijn stof concentratie in de omgeving, gemiddeld over deze periode, 43 %. Waar komt de 43% vandaan en waarom geen 88%?
  - Uitleggen: wat is de totale primaire uitstoot fijn stof. Secundair of primair fijnstof - helemaal toelichten.
  - Tabellen zijn soms ingewikkeld om te lezen, omdat ze veel informatie geven. Zorgen voor duidelijke toelichting bij de tabellen. Kaartje met meetpunten bij tabel pagina 5 toevoegen ter verduidelijking.
  - 557 cijfer 2 (aan het eind van de regel) uitleg toevoegen.

**Datum**  
25 juli 2019

**Ons kenmerk**

Naar aanleiding van vraag 3 (De samenstelling van het fijn stof in de IJmond)

- Is te algemeen. De oorspronkelijke vraag was: als de luchtkwaliteit niet goed is, is sporten dan wel gezond? Sporten is altijd gezond, maar je kunt beter sporten op een ander moment. Door het moment van sporten te koppelen aan de schalen van de app (mijnluchtkwaliteit) kunnen bewoners zelf kijken op welk moment de luchtkwaliteit verbetert en wanneer ze kunnen gaan sporten. Ook helpt het om de afstand tot de luchtvervuiling te vergroten.
- Naar aanleiding van vraag 4 (Blootstelling aan fijn stof)
- Uitleggen wat kort- en langdurend betekend. Gezondheidseffecten koppelen aan tijdsduur.
- Informatie over ultrafijn stof toevoegen. Er is wereldwijde literatuur over het effect van (ultra)fijn stof op hart- en vaatziekten. Hoeveel ultrafijn stof is er? Afzetten tegen de rest van Nederland.
- Sommige industriële activiteiten veranderen in: bepaalde industriële activiteiten.
- Uitkomsten rapporten van de Gezondheidsraad over gezondheidseffecten van fijn stof toevoegen.
- Het is niet duidelijk welke gezondheidseffecten transitie-metalen hebben. Laatste zin 4e alinea weglaten.

Naar aanleiding van vraag 5 (Gezondheidseffecten van fijn stof)

- Gemiddelde levensverwachting 13 maanden korter. Toevoegen: dat is veel voor een niet verkeersbelaste regio.
- Norm WHO: uitleg toevoegen. Zelfs onder de norm is effect.
- Toevoegen: aantal ziekte-dagen, ziekenhuisopnamen, minder productief op het werk.
- Hoe erg is het? Meer gevisualiseerd weergeven bv groen, oranje, rood?
- Het gaat bij alle antwoorden over IJmond, maar in dit antwoord specifiek over Wijk aan Zee. Duidelijk maken waarom de ene keer IJmond als regio wordt gebruikt en in andere gevallen alleen Wijk aan Zee.
- Verder is Chroom 6 gemeten in fijn stof. Meer uitleg nodig waarom de gezondheidsrisico's van Chroom 6 niet bekend zijn.
- Uitleggen waarom Vanadium niet genoemd wordt.

- Kankerincidentie IJmond: onderzoeksresultaten toevoegen en absolute aantallen noemen. De aantallen afzetten tegen de aantallen die aanvaardbaar zijn.
- Ministerie heeft geadviseerd, herhaal het kankeronderzoek, GGD Kennemerland gaat het nog een keer doen, zeg dat ook.
- Recente cijfers van stress en angst toevoegen.
- Meer diabetes? Zeg daar iets over.
- Er zijn oude data gebruikt voor hoeveel zorgen mensen zich maken. Bekijk ook het RIGO onderzoek.
- Meer balans, zeg ook de dingen die nog onbekend zijn of nog onderzocht gaan worden.
- Meer toevoegen over ultra fijn stof. Veel bekend door modellering door London School, zie ook WHO rapporten. In hoeverre gaat het in IJmond om ultra fijn stof?

**Datum**  
25 juli 2019

**Ons kenmerk**

Naar aanleiding van vraag 6 (Gezondheidsrisico's aan wonen in de IJmond)

- Handelingsperspectieven vermelden: luchtkwaliteitsapp, mechanisch ventilatiesysteem (scholen), bomen die bijdragen aan verbeterde luchtkwaliteit. Nu worden alleen dingen genoemd die geen effect hebben.

De input wordt meegenomen in de volgende versie van het document. Niet alles zal worden overgenomen, dit komt onder andere omdat er in deze fase alleen gebruik gemaakt wordt van RIVM/GGD rapporten en kennis, en geen literatuurstudie doen.

### 3) Stand van zaken rapport 'Inschatting gezondheidsrisico's grafietregen Wijk aan Zee'

Evelyn geeft een presentatie over de risicobeoordeling van de veegmonsters van grafietregen. Na de presentatie wordt de conclusie uit de risicobeoordeling gedeeld: grafietregens zijn onwenselijk voor de gezondheid.

De volgende opmerkingen naar aanleiding van de presentatie worden geplaatst door de klankbordgroep:

- Het is lastig dat er niet voor alle metalen een referentiewaarde is vastgesteld.
- Een aantal stoffen uit het veegmonster gaat in de blootstellingsscenario's over toxicologische referentiewaarde. Een risico wil niet zeggen dat er ook daadwerkelijk een gezondheidseffect is, dat is per persoon verschillend.
- De toxicologische referentiewaardes zijn geen wettelijke normen.
- Is bloed en/of urineonderzoek een optie voor vervolgonderzoek in verband met de blootstelling aan lood? Het is moeilijk om via bloedonderzoek vast te stellen of iemand aan teveel lood wordt blootgesteld door de grafietregens, lood komt onder andere ook in voeding voor.
- Blootstelling kan op verschillende manier beperkt worden. Bijvoorbeeld door reductie bij de bron en om na een grafietregen de volgende maatregelen te nemen: handen wassen en speeltoestellen schoonmaken.

- De blootstelling is van toepassing op groepsniveau bij jonge kinderen, niet op individueel niveau. De blootstelling voor volwassenen is substantieel lager in verband met lichaamsgewicht en ander gedrag qua hand-mond contact.
- Naar aanleiding van de publiekssamenvatting wordt door de klankbordgroep opgemerkt dat deze onduidelijk en te mild is ten opzichte van het rapport. Dit geldt ook voor de Q&A.
- In alle drie de publicaties zal om duidelijkheid te scheppen dezelfde bewoording worden aangehouden. Advies is om te beginnen met de conclusie en daarna verder toe te lichten.
- Voor de communicatie van het rapport wordt voorgesteld om het persbericht op stofmelder te zetten en eventueel het persbericht in het Noord Hollands Dagblad te plaatsen.

**Datum**  
25 juli 2019

**Ons kenmerk**

4) Vervolgstappen

Na de publicatie van het rapport zal de algemene Q&A worden afgerond. Daarnaast zal de voortgang van het project met de provincie worden overlegd.

5) Rondvraag

Er zijn geen vragen.

6) Afsluiting door de voorzitter

De voorzitter sluit de vergadering om 21.10 uur en dankt alle aanwezigen voor hun inbreng.